

RODOS'TAKİ MURAD REİS TEKKESİ'NİN MÜZİK OKULU OLMASI ÜZERİNE

Neval KONUK

Marmara Üniversitesi

Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi

nevalkonuk@yahoo.com.tr

Özet: *Balkanlar'da, imar ve şehir planları, siyasî mülahazalar, milliyetçi ve dinî duygular sonucu yapılan uygulamalarla, bilinçli bir şekilde Osmanlı mimari eserlerinin ortadan kaldırılması söz konusudur. Rodos'ta 1522'de Kanunî Sultan Süleyman'ın fethi ile başlayan Osmanlı hâkimiyeti, İtalyanların 4 Mayıs 1912'de adayı işgal etmesiyle son bulmuştur.*

Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altına aldıkları Balkan ve Arap yarımadasında olduğu gibi, Ege Adaları'nı da mimarî eserler ile donatmış, bunun yanı sıra kendilerinden önce yapılmış yapıları kullanmış veya onarmıştır. Günümüzde, Ege adalarında görülen yapıların genel görünümü, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde inşa edilen yapılarla benzerlikler göstermektedir. Rodos'ta ise, Osmanlı hakimiyetinden ayakta sağlam olarak kalan tek külliye Murad Reis Külliyesi'dir. Külliye; Murad Reis Camii, Murad Reis Türbesi, Murad Reis Tekkesi, idam cezasıyla ya da sürgünde vefat eden Osmanlı devlet adamlarının defnedildiği Mezarlık, adaya gelen dervişler ve misafirlere ait konuk evleri, çok sayıda Osmanlı'nın, Kırım Hanlarının ve İran Şahı'nın türbeleri yer almaktadır. Tekke binasını oluşturan iki katlı haremlik ve selamlık binaları, 2008 yılının sonlarına doğru yıkılmıştır. Günümüzde yerine müzik okulu binası inşaatı başlamıştır. Murad Reis Mezarlığı ve Tekke binası, Rodos'taki Türk toplumunun günümüzdeki mevcut varlığının ve tarihi köklerinin en önemli kanıtı ve belleği durumundadır. Tarihi değeri ve kimliği olan bir kültürel varlığın yıkılarak yerine, fonksiyonuna ve konumuna aykırı bir yapı yapılması uluslararası restorasyon ve restitüsyon kriterleri ve eski eser hukukuna tamamen aykırı bir durumdur.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı mimarisi, tahribat, kültürel yıkım, Rodos Türkleri, Yunanistan.*

ON THE MURAD REIS LODGE IN RHODES BEING CONVERTED INTO A MUSIC SCHOOL

Abstract: *In the Balkan region, Ottoman architectural artifacts are being deliberately destroyed as urban planning and construction plans are being implemented with nationalist as well as religious concerns, and political considerations. The Ottoman rule in Rhodes, which began with the Suleiman the Magnificent's conquest in 1522 ended on May 4, 1912 with the Italian invasion.*

As was the case in the Balkan region and Arabian Peninsula, the Ottoman Empire constructed numerous architectural artifacts in the Aegean Islands. Furthermore, they either used or restored the buildings that were constructed prior to the arrival of the Ottomans. Today, the appearance of the buildings in the Aegean Islands resembles the buildings constructed in other regions of the Ottoman Empire. The sole standing "külliye" (the complex of buildings adjacent to a mosque) in the Rhodes Island built during the Ottoman rule is dedicated to Murad Reis. In the complex, there is the Murad Reis Mosque, the Tomb of Murad Reis, the Murad Reis Lodge, a Cemetery in which the executed and exiled Ottoman statesmen were buried, guest-houses for guests and dervishes coming to the island, and tombs of many Ottomans, Crimean Hans and Iranian Shahs. The two storey lodge building consisting of two parts one occupied by women (haremlık), and one occupied by men (selamlık), was destroyed at the end of 2008. At present, a musical school is being constructed in the area of the destroyed building. The Murad Reis Lodge and Cemetery are the most constitutes the most important indication Turkish heritage and historical roots of the Turkish society in Rhodes.

Key Words: *Ottoman architecture, damage, cultural destruction, Turks of Rhodes, Greece.*

I. Giriş

Kültür, yaşamın bütünü, toplumun topyekûn kalkınmasının temel taşı ve dünyada var olmanın ortak paydasıdır. Geçmişten bugüne ulaşan kültür değerlerimizin yarınlara taşınması, gerçekçi ve kalıcı çalışmalarla mümkün olabilmektedir. Balkanlar'da günümüzde ayakta kalan Osmanlı mimari eserleri, haklı olarak Türklerin iftihar kaynağı olmasının yanı sıra, aynı zamanda bölgede yaşayan diğer milletlerin ortak mirası ve zenginliğidir. Günümüzde bölgede fonksiyonunu kaybeden ve kısmen ayakta olan eserler, uzun süre var olmak için direniyor ancak sonra yakılıyor, yıkılıyor.

II. Balkanlar'da Osmanlı Mimarisi

A. Tahribat ve Yıkımlar

Balkanlar'da 1912'de Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinden sonra, Türk yapılarının büyük bir kısmı zamanla yıkılıp ortadan kaldırılmıştır. Yapılardan bir kısmı birkaç duvar parçası veya harabe hâlinindedir; bazıları ise tamiratlarla değişmiş sadece çok az bir kısmı eski orijinal biçimiyle günümüze ulaşabilmiştir. Yapıların büyük bir kısmının yok olmasında, değişik tarihlerde vuku bulunan savaşların, yangın ve deprem gibi tabii afetlerin etkilerinin yanı sıra, bu tür kültür varlıklarına sahip çıkması gereken kurum, kuruluş ve kişilerin ihmallerinin de büyük rolü vardır. Bu sonuncusu, Balkan ülkelerindeki şehir yönetimlerinin, şehir görüntüsünü Osmanlı izlerinden ve kültürüne ait yapılardan “temizlemek” maksadıyla, şehir imar planları bahane edilerek gerçekleştirilmektedir.¹

Balkanlarda Türk eserlerinin durumuna genel olarak baktığımızda, Makedonya, Bosna-Hersek ve Kosova'daki Osmanlı mimari eserlerinin diğer Balkan ülkelerine nispetle daha bakımlı ve iyi korunmuş olduklarını söyleyebiliriz. Bunda halen bu ülkelerde yaşamakta olan Türk ve Müslüman nüfusun varlığı önemli rol oynamaktadır. Türklerin ve Müslümanların azınlıkta kaldığı veya tamamen terk ettikleri Sırbistan, Macaristan, Karadağ ve Hırvatistan gibi ülkelerde ise Osmanlı eserlerindeki tahribat büyük boyutlara ulaşmıştır.

Buna bağlı olarak, genelde Balkanlarda ayakta kalabilen birçok eser ise, sahipsizlikten ötürü, farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Buna örnek olarak, Bulgaristan Sofya'da Bosnalı Mehmed Paşa Camii'nin² kilise, Macaristan Peç'te Gazi Kasım Paşa Camii³ ve Zigetvar'da Ali Paşa Camii'nin⁴ kilise,

- 1 Bu konu hakkında bkz: Neval Konuk, “Üsküp Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Justinyan Köprüsü mü Yapılmak İsteniyor?”, *Stratejik Analiz*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, sayı 55, (Kasım 2004), ss. 82-87; Neval Konuk, “Balkanlarda Yok Olan Osmanlı Mimari Eserleri”, *Asya-Avrupa*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, sayı 3 (Temmuz 2005), ss. 103-110; Neval Konuk, “Bulgaristan'daki Osmanlı Eserleri İrkçı Saldırıların Hedefi”, *Stratejik Analiz*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, sayı 77 (Eylül 2006), ss. 8-9; Neval Konuk, “Balkanlarda Osmanlı Eserlerinin Uğradığı Tahribat ve Çözüm Önerileri”, (Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyatı Fakültesi Tarih Bölümü, 8 Kasım 2006, İstanbul), ss.145-164; Neval Konuk, “Balkanlardaki Osmanlı Eserlerimiz Yavaş Yavaş Öldürülüyor”, *Yeni Dönem Gazetesi*, Prizren, Kosova, sayı: 213, Yıl:6, Perşembe 25 Mart 2004, s. 9; Neval Konuk, “Bombaların Gölgesinde Türk Eserleri”, *Nokta*, Yıl: 22, sayı 1058, 11-24 Nisan 2003, ss. 32-33; Neval Konuk, “400 Yıllık Osmanlı Camisi Tahrip Edildi”, *Nokta*, Yıl: 22, sayı 1065, 1-15 Ekim 2003, ss. 67-68.
- 2 1547-48 yılında inşa edilen Bosnalı Mehmed Paşa Cami, Mimar Sinan'ın Sofya'daki tek eseridir. Mehmed Paşa'ya Bosnalı denmesinin sebebi, Bosna Sancak Beyi olmasındandır. Cami, günümüzde Sofya şehir merkezinde Graf Ignatiev Caddesi'nde, Ortodoks Kilisesi olarak, “Sveti Sedmochislenici Kilisesi” adıyla faaliyet göstermektedir. “Mehmed Paşa Cami”, “Cuma Cami” veya “İmarret Cami” adlarıyla bilinen yapı, kiliseye dönüştürüldüğünden dolayı günümüzde “Kara Cami” olarak adlandırılmaktadır.
- 3 Macaristan'da bugüne kadar korunabilmiş en büyük camii, Peç şehrindeki Kasım Paşa Camii'dir. Yapı, Budin Valisi Gazi Kasım Paşa tarafından 1600 yılından evvel, inşa ettirilmiştir. Camii, kare planlı ve üzeri tromp geçişli bir kubbe ile örtülmüştür. Kiliseye dönüştürülürken, ön tarafına basık, yuvarlak kemerli bir revak ilave edilmiştir. Günümüzde Kilise olarak kullanılan camiinin, Osmanlı mimari üslubu oldukça bozulmuştur (Neval Konuk, “Macaristan'da Türk Mimarisi”, *Arkitekt*, sayı 2002/02, Yıl: 69 (Mayıs-Haziran 2002), s. 43.
- 4 Zigetvar şehrinin merkezinde yer alan Ali Paşa Camiinin kare planlı, üzeri kubbe ile örtülü olup, önünde üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktaydı. 1712 yılında kilise hâline getirilen camiinin, 1719 yılında düşen yıldırımınla minaresi yıkılmış, camiinin kiliseye dönüştürüldüğü 1789'da bugünkü çan kulesi ilave edilmiştir. Ayrıca son cemaat yeri, daha sonra yıkılarak, batı tarafına bir kapı açılmıştır (Neval Konuk, “Macaristan'da Türk Mimarisi”, *Arkitekt*..., s. 42).

Makedonya’da Kadı Mahmud Camii’nin⁵ resim galerisi, Manastır Hacı Mahmud Camii’nin⁶ marangozhane olarak kullanılmaları verilebilir.

Bunun yanında, siyasi mülahazalar, milliyetçi ve dinî duygular sonucu yapılan uygulamalar ile de, bilinçli bir şekilde eserlerin ortadan kaldırılması söz konusudur. Bu konuda belki de en sembolik örnek ve uygulama; Makedonya Ohrid (Ohri) İmaret (Fatih) Camii’nin yıkılarak yerine kilise inşa edilmiş olmasıdır.

B. Rodos’ta Osmanlı ve Günümüze Yansımaları

1522 yılında Kanunî Sultan Süleyman’ın fethi ile Rodos’ta kurulan Osmanlı hakimiyeti aralıksız 390 yıl sürmüş ve İtalyanların 4 Mayıs 1912’de adayı işgal etmesiyle son bulmuştur. Balkan Savaşı’nın çıkması üzerine, Osmanlı Devleti bu geçici işgale razı olmuştur. Balkan Savaşları sırasında diğer Ege Adalarını (Midilli ve Sakız’ı) Yunan işgaline bırakan Osmanlı İmparatorluğu büyük toprak kayıplarına uğramıştır.

Balkan Savaşları sonucunda 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması’yla Boğazönü adalarından Gökçeada, Bozcaada ile Meis Türkiye’ye bırakılmıştır. Fakat asıl kararı, Elçiler Konferansı 14 Şubat 1914’te Osmanlı Devleti’ne bildirmiş, buna göre adı geçen adalar Türkiye’de kalırken Limni, Midilli, Sisam v.b. adalar Yunanistan’a bırakılmıştır. Bunun üzerine başlatılan Bükreş görüşmeleri sonuçsuz kalmıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda, adaların tümünü (Gökçeada ve Bozcaada’da dahil olmak üzere) yitirmiş olan Osmanlı Devleti, Anadolu’da Mustafa Kemal’in önderliğinde başlatılan Ulusal Mücadele sonucunda kazanılan zaferle yeni Türkiye’nin doğuşu belgelenmiştir.

Lozan Konferansı’nda TBMM’nin temsilcisi olarak katılan İsmet Paşa’nın yürüttüğü ulusal haklara bağlı politikalar sayesinde, Gökçeada, Bozcaada ve

5 Manastır şehir merkezinde saat kulesinin yanında yer alan Kadı Mahmud Camii (Yeni Cami-Nal Camii), hicrî 912 (milâdî 1506)’da Kadı Mahmud Efendi tarafından yaptırılmıştır. RZZSK, 14.11.1950, 1737 tescil tarihi ve sayısı ile RZZSK, 4-802-009/17 RND eski eser kayıt numaralı olan camii, günümüzde Resim galerisi olarak faaliyet göstermektedir.

6 Manastır, Çarşı merkezinde Balıkçılar Pazarı veya Çıkrıkçılar Çarşısında yer alan camii, hicrî 961 (milâdî 1554)’de Hacı Mahmud tarafından inşa ettirilmiştir. Hacı Mahmud Camii, bir külliye yapısıdır. 1085 Tarihli Perâkende Defteri ve Tapu Defterinde; medrese, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 172.Defter, ss. 2-34’de de gene medrese ile çeşmenin olduğu bildirilmektedir. Ancak, bu eserler günümüze ulaşmamıştır. İncelememiz esnasında camii, ibadete kapalıydı ve marangozhane olarak kullanılmaktaydı.

Yapının giriş kapısı, marangozhaneye ait makinelerin caminin içine sokulması amacıyla, kısmen de olsa yıkılarak geliş güzel bir biçimde genişletilmiştir. Caminin hicrî 1293 (milâdî 1876) yılında geniş çaplı bir onarımdan geçtiği giriş kapısı üzerindeki onarım kitabesinden anlaşılmaktadır. II.Dünya Savaşı sırasında (1945) bir top güllesi isabet eden yapı, uzun zaman kendi hâline terk edilmiş ve 1993 yılında yeniden onarılmıştır. Makedonya Anıtlar Kurulu’nca RZZSK, 23.3.1968, 07-48/1 Tescil Tarihi ve Sayısı ile RZZSK, 4-802-909/16 RND kayıt numaralı eski eser olan caminin günümüzde acilen onarıma ihtiyacı bulunmaktadır.

Merkep adacıkları eski anlaşmaların bağlarından ve Yunan işgalinden kurtarılarak Türk egemenliğine geçmiştir. Konferans sonunda, Türkiye adı geçen adaları alırken, İtalya Rodos ve 12 Ada'yı, Yunanistan ise bunun dışındaki tüm Ege Adaları'nı egemenliği altına almıştır.⁷

30 Ocak 1923'te Lozan'da imzalanan mübadele sözleşmesi, 24 Temmuz 1923'te Lozan Anlaşması ile onaylanmış, Türkler için 1923 yılı kışında başlayan mübadele, 1927'ye kadar dalgalar hâlinde devam etmiştir.

Mübadele sonucunda Türklerin geride bıraktıkları topraklara ait anıların kaydedilmesi ve korunması konusunda -son yıllara kadar- ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır. Yunanistan'da ise, "ayrılış"ın anısını taze tutmak, geride kalan veya "kaybolmuş olan" bir baba ocağının ya da kasabanın anılarını kayıt altına almak amacıyla çok sayıda dernek ve vakıf kurulmuştur. Türkiye'de de bu amaçla kurulan Lozan Mübadilleri Vakfı ile Samsun Mübadele Derneği ilk akla gelenlerdir.

II. Dünya Savaşı sonucunda 10 Şubat 1947'de İtalya ile yapılan anlaşmayla Rodos ve 12 Ada Yunanistan'a devredilerek, Ege'deki ulusal egemenlik bazındaki eşitsizliğe bir başka boyut eklenmiştir.

C. Rodos'ta Osmanlı Mimarisi

87

Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altına aldıkları Balkan ve Arap yarımadasında olduğu gibi, Ege Adaları'nı da mimarî eserler ile donatmış, kendilerinden önce yapılmış yapıları kullanmış veya onarmıştır. Ayrıca, gittikleri her yere kültürlerini de götürmüşlerdir. Örnek verecek olursak, Osmanlı kayıtlarında görüldüğü üzere, Rodos'un orta ve yan keçe ile ihramı çok meşhurdu.

Günümüzde, Ege adalarında görülen yapıların genel görünümü, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde inşa edilen yapılarla benzerlikler göstermektedir. Osmanlı kültürünün maddî ve manevî varlığı, kurdukları vakıflar aracılığıyla, halen yoğun bir şekilde görülebilmektedir. Yunanistan yasaları devletlerinin kuruluş tarihi olan 1830 öncesine ait Osmanlı yapılarını, tarihî eser olarak kabul etmektedir. Ancak, bu tarihten sonra inşa edilen hükümet konakları, saat kuleleri başta olmak üzere pek çok mimarî yapı koruma altına alınmamıştır.

Bugüne kadar yapılmış bazı çalışmalar olmakla birlikte, Yunanistan'da Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan mimarî mirasın maalesef henüz tam bir envanteri Türkiye tarafından çıkartılamamıştır. Bu sebeple, ayakta olan yapıların

7 Şerafettin Turan, "Rodos ve Onikiadanın Türk Hâkimiyeti'nden Çıkışı", *Belleten*, cilt XXIX, sayı 113 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1965), ss. 77-119; Ali Fuat Örenç, *Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2006), s. 606.

sayısı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, TC Dışişleri Bakanlığı'nın Yunanistan'daki diplomatik temsilcilikler aracılığıyla yürüttükleri ve bu ülkedeki Osmanlı eserlerinin envanterinin çıkartılmasını amaçlayan çalışma kapsamında, Selanik ve civarı ile Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de 2007 Mayıs ayından itibaren tarafımdan inceleme-araştırma yapılmaktadır.

Yapılan arazi çalışmasında, daha önceki arşiv kaynaklarına ve çeşitli açık kaynaklara dayalı olmak üzere tespit edilen Osmanlı mimari eserleri aranarak bulunmuş ve daha çok sayıda eserin envanteri çıkartılmıştır. Bulunan her eserin resmi çekilmiş, ölçüleri alınabilenlerin ölçüleri alınmış, günümüze ulaşmayan eserlerin yerleri de tespit edilerek fotoğrafları çekilmiştir. Bu çalışma sonrasında, bir kitap yayımlanmış, iki kitap daha basım aşamasına gelmiştir.⁸

Yunanistan ICOMOS'unun da ülkedeki Osmanlı mimarî eserlerinin tespiti ile ilgili bir kataloglama yaptığı bilinmektedir. Bu çalışmayla ilgili olarak ICOMOS üyesi Sayın Nikos Agriantonis 2005 yılında İstanbul'da düzenlenen bir toplantıda şu bilgileri vermiştir:

Kataloglama işlemlerinde kolaylık sağladığı için, 1830 tarihini esas aldık. Yunanistan'da 2300'e yakın tarihi eserin envanterini çıkarttık. Bunlardan bir kısmı kamuya ait yapılar, bir kısmı da ticaret ve sosyal amaçlı binalar. Yani, imaretler, medreseler, camiler, köprüler, minareler, evler, askerî savunma yerleri (kaleler, limanlar, hisarlar) ve su sistemleri. Bunlar Osmanlı dönemine ait olarak kaydedildi. Bu envantere aynı dönemde inşa edilen kiliseleri, manastırları, kısacası, Hristiyanlıkla ilgili yapıları dahil etmiyoruz.

Ayrıca, 8500'e yakın, zamanında Osmanlılar tarafından kullanılmış, içinde şimdi kimsenin yaşamadığı ve yıkılmamış ev tespit ettik. Kısacası elimizde bulunan tarihi eser, sayısı çok fazla.

Daha önce size bahsetmiş olduğum kamu yapılarının durumu kötü ile çok kötü arası bir yerde. Bazıları yıkıldı, yıkılacak. Bu binlerce kamu binasının %90'dan fazlası Yunan Devleti'nin mal varlığı olarak kabul ediliyor. Osmanlı dönemine ait binlerce yapı arasından yalnızca on cami, beş minare, iki hamam ve on kaleyi restore ettiğimizi göz önüne alırsak, hiçbir şey yapmadığımızı söylemek olası. Yapılan okyanusta bir damla gibidir.

Söylediklerimin daha anlaşılır olması için size Yunanistan'da kullandığımız bir terimden, Bizans sonrası teriminden söz etmek istiyorum. Bu terim

8 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi/Ottoman Architecture in Lesbos, Rhodes, Chios and Kos Islands* (Ankara: Dışişleri Bakanlığı, SAM Yayınları, 2008), s. 256.

Yunanca'da kullanılan şekli ile en azından resmi kataloglama çalışmaları açısından Osmanlı döneminin var olmadığını varsayıyor. Yani, yalnızca Doğu Roma Dönemi (Bizans) ve Bizans Sonrası Dönem var. Anlayacağınız daha başlangıçta Yunan Devleti'nde bu yapıların kaderinin ne olacağına dair bir ön yargı var.⁹

1. Murad Reis Külliyesi¹⁰

Günümüzde Rodos'ta Osmanlı hakimiyetinden ayakta sağlam olarak kalan tek külliye; Murad Reis Külliyesi'dir. Çam ve okaliptüs ağaçlarıyla kaplı külliyede Murad Reis Camii, Murad Reis Türbesi, Hazire (mezarlık), Şadırvan, Çeşme, Kadirî Tarikatına ait Tekke Şeyhlerinin evi, adaya gelen dervişler ve misafirlere ait konuk evleri ile Türk büyüklerinin türbeleri yer almaktadır. Külliye, Türk-Osmanlı tarihi açısından ihtiva ettiği hatırat ile bulunduğu mevkiinin günümüzdeki konumu itibarıyla oldukça önemlidir. Adaya gelen, adaya ayak basan her turist, ilk olarak Murad Reis Külliyesi'yle karşı karşıya gelir.

Murad Reis Türbesi günümüzde, çoğunlukla Müslüman kadınların adaklar yaptığı, sünnet olan her Türk çocuğu için ailesi tarafından mevlüt okutulan bir dinî yapı olmakla birlikte, aynı zamanda adada yaşayan Türklerin kültürlerini en yoğun olarak yaşattıkları, dolayısıyla biraraya toplanmalarını sağlayan önemli bir mekândır. Türbeye ve külliyeye, hiç bir ücret almadan, türbedar Şaban Kalanlioğlu bakmaktadır. Murad Reis Türbesi'nin kerâmetine Ortodoks Rumlar da inanır ve burada adaklar yaparlar.

2. Murad Reis'in Kimliği

Murad Reis, Türk denizcilik tarihinin en büyük kahramanlarından biri olarak anılmaktadır. Devrin ünlü kaptanı Seyyid Ali ile birlikte Kızıldeniz ve Umman Denizi'yle Basra Körfezi'nde, Osmanlı Donanması'nda hizmet verir.¹¹ Akdeniz'de birçok yararlılık gösteren Murad Reis, 1609 yılında Kıbrıs sularında Baf şehri açıklarında Rodos'tan sürülüp Malta'da yuvalanan korsanlarla yaptığı ve Karacehennem Savaşı olarak tarihe geçen muharebede zafer kazanır, ancak kendisi şehit düşer. Murad Reis'in naaşı daha sonra Rodos'a getirilerek buraya defnedilir.

9 Nikos Agriantoni, “‘İyi’ ve ‘Kötü’ Tarihi Eserler”, *Yeniden Kurulan Yaşamlar, 80.Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), s. 278.

10 Bu külliyeyle ilgili olarak yazılan en önemli kaynaklar; Oktay Aslanapa, “Rodos'ta Türk Eserleri”, *Türk Kültürü*, XL, Yıl: IV (Ankara: 1966), s.533; Nusret Çam, *Yunanistan'daki Osmanlı Mimari Eserleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), s.339; Hermes Balducci, *Rodos'ta Türk Mimarisi*, çev. Celâlettin Rodoslu (Ankara: 1987), ss. 76-82; Zeki Çelikkol, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, 1. baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986), ss. 75-82.

11 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, cilt 4 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), s. 117.

Türbesi, daha sonra hem Müslüman halkın hem de gayrimüslim halkın önemli ziyaretgâhlarından biri olur. Ayrıca, adada sürgünde olan mahkûmlar da, cezaları affedilince Murad Reis Türbesi'ne gidip, padişahın ömrü için dua ederlerdi.¹²

3. Murad Reis Türbesi

Murad Reis Türbesi Mezarlığı Rodos'un en merkezi yerinde bulunmaktadır. Sekizgen plânlı ve kubbeyle örtülü türbenin dış duvar yüzeyi üzerinde, 1609 tarihli inşa kitabesi yer almaktadır. Abdülhamid Albümleri'nde yer alan eski bir resimde, türbenin dış duvar yüzeylerinin perde ve kandil motifleriyle bezeli olduğu görülmektedir. İçerisinde Murad Reis'e ait sanduka bulunmaktadır. Mezar taşı yoktur.¹³

Avlusunda dört asırlık olduğu söylenen bir çınar ile çapa ve pusula biçiminde çakıl mozaik döşemeler yer almaktadır. Günümüzde türbenin iç kısmı bakımsız olup, acilen onarılması gereklidir.¹⁴

4. Murad Reis Tekkesi

Rodos adasında isim yapmış dört büyük tekke bulunmaktaydı. Bunlar içinde en tanınanı, aynı zamanda çok geniş bir mezarlığı bulunan Murad Baba (Reis) Tekkesi'ydi.¹⁵ Murad Baba Tekkesi'nin tekkenişinliği hizmeti berat karşılığı ihsan edilmekteydi. Tekkede görev yapan şeyhler, ada gelirinden ömür boyu

12 Celaleddin Rodoslu, *Rodos ve İstanköy Adalarında Gömülü Tarihi Simalar* (Ankara: Çankaya Matbaası, 1945), ss. 18-19.

13 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 106-107.

14 2003 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan onarım keşif bedeli 25.000 Dolar olarak öngörülmüştür.

15 Murad Reis Tekkesi ile ilgili arşiv belgeleri için bkz: Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Kerebine kalesinin askeri koğuşuyla sair mahallerine sarf olunan mebalîge, Rodos ceziyesinde Murad Reis dergahının taamiyesine, metruk timarlı Yüzbaşı Mehmed'in Ohri sancağındaki umarına, İşkodralı Muslih'in ecnebiden getirdiği tüfek namnlularının miriden zabtına vesair muhtelif işlerin ifasına dair Maliye'ye vürud eden buyrukluların kayıtlarını havi evrak kayıt defteri (Maliyeden Müdevver Defteri, *Gömlek No:14043, Tarihsiz*); Rodos'a kale haricinde Murad Reis Türbesi avlusundaki Rodos Mutasarrıfı Hasan Bey Camii ve Kale içindeki Süleymaniye Camiinde Neccari-i şerif Evkafı irad, masarîf ve vazaiif defteri (Evkaf Harameyn Muhasebe Defteri, *Gömlek No:7903, Tarihsiz*); Rodos Adası dahilinde bulunan Murad Reis Evkafı, Yenice Mescidi Evkafı, İbrahim Paşa Evkafı ve defterde isimleri olan diğer vakıfların muhasebe kayıtları (*Evkaf Defteri, Gömlek No:18051, Tarihsiz*); Rodos'da Ebubekir Paşa evkafından Murad Reis Tekkesi'nin tekkenişinlik cihetinin tevcihi (*Cevdet Evkafı, Dosya No:343, Gömlek No:17423, 25/Ş /1204 (Hicrî)*); Rodos Adası'nda Kumburnu nam mahalde Murad Reis Türbesi avlusundaki cami, Rodos Mutasarrıfı Murabızâde Hasan Bey tarafından yeniden inşa ettirildiğinden türbedarlara meşruta imam ve hatipliğinin tevcihi (*Cevdet Evkafı, Dosya No:156, Gömlek No:7780, 09/R /1212 (Hicrî)*); Rodos'ta Ebubekir Paşa Evkafı'ndan Murad Reis Türbesi havlusunda ümera-yı deryadan Murabızâde Hasan Bey'in bina eylediği camide mahlul imam ve hatipliğinin tevcihi (*Cevdet Evkafı, Dosya No:273, Gömlek No:13950, 11/Ra/1220 (Hicrî)*); Rodos'daki Murad Reis Türbedarı Hacı İshak Efendi'nin maaşına zam yapılması (Sadaret Deavi Evrakı, *Dosya No: 54, Gömlek No:99, 11/C /1268 (Hicrî)*); Murad Reis Dergahı Şeyhi Abdullah Efendi'nin vefatı üzerine yerine Süleymaniye Mehmed Emin Efendi'nin tayini taleplerinin semeresiz kaldığına dair Rodos'tan Hacı İbrahim ve rüfekaşının telgraflarının takdimi (Dahiliye Mektubi Kalemi., *Dosya No:2795, Gömlek No:12, 26/Ra/13279*).

maaşa bağlanırlardı. Bazılarının okullarda fahri olarak derslere girdikleri resmî kayıtlara yansımıştır. Namık Kemal Bey, Rodos Mutasarrıfı bulunduğu sırada Murad Reis Şeyhi Abdullah Efendi'yi adanın aydın görüşlü kişileri arasında göstermektedir. Oğlu Ali Ekrem, Abdullah Efendi'den iki yıl Arapça dersi almıştır.¹⁶ Sultan II. Abdülhamid tahta çıkınca buranın tekkenişinliği ve türbedarlığını yürüten Ali Hoca, beratının yenilenmesi talebinde bulunmuştur.

1936 yılında Müftü Hafız Ethem yerine Şeyh Süleyman Kaşlıoğlu müftü olarak tayin edilir. Kaşlıoğlu, aynı zamanda Murad Reis Cami, Türbe ve külliyesinin postnişiniydi. Murad Reis külliyesi içinde bulunan ikametgâhı, valiliğe çok yakın olduğu için Türk toplumunun sorunları için valiyi daha sık sürelerle ziyaret etme imkânına haiz idi. Valilikve diğer vilayet görevlileri de sık sık onun makamını ziyaret ederlerdi.¹⁷

Şeyh Süleyman Efendi, Murad Reis külliyesinde “selamlık” binasında ikâmet etmekteydi. İçi yüzlerce tarihi kitaplarla dolu olan başodada çalışmalarını yapmaktaydı. Tarihi eşyalarla süslü bu çalışma odasındaki o değerli ve tarihi mefruşatı da, oraya özel bir önem verirdi. Müftü Efendi, bu başodada resmi makamları kabul ettiği gibi, özel günlerde de Türkleri kabul eder ve bazen orada toplanan hafızlar ve hocalarla saatlerce dini konularda sohbetler yapılırdı.

Şeyh Süleyman Kaşlıoğlu'nun müftülüğü sırasında müftülük kâtipliği görevini yapan birçok önemli soydaşımız olmuştur. Bunlar arasında Hafız İzzet Efendi, Tahir Bey'in oğlu Ali Bey, Rauf Kalaycı, İbrahim Arnıtalı, Nuri Kayalı v.d.¹⁸ yer almaktadır. Son şeyh ve aynı zamanda müftü olan Süleyman Kaşlıoğlu (doğumu 1885), 1974 yılında vefat etmiştir.¹⁹

Tekke binasını oluşturan iki katlı haremlik ve selamlık binaları, 2008 yılının sonlarına doğru Rodos Belediyesi tarafından yıkılmıştır. Günümüzde yerine belediye tarafından müzik okulu binası inşaatı başlatılmıştır. Bu yeni inşaat Murad Reis Külliyesinin hem tarihî geçmişine hemde uluslar arası korumacılık ve restorasyon ilkelerine tamamen aykırıdır. Tekke binasının 2003 yılında Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tespit edilen onarım keşif bedeli takriben 35.000 dolardır.

16 Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal'in Mektupları, IV, VII.-VIII.Rodos ve Sakız Mektupları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1986), ss. 584, 598; İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, cilt II, (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1932) s. 285.

17 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 230-231.

18 Sadi Nasuhoglu, *Rodos (Anılar ve Tarihçe)* (Muğla, 2008), ss. 50, 75-82.

19 Mehmet Bastıyalı, “Rodos ve Onikadalar Tarihi” (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Tezi, 1966'ın ilavelerle yayımlanmış şekli), s. 137.

5. Murad Reis Mezarlığı

Rodos kalesinin fethinde hayatını kaybeden veya zaman içerisinde adada görev yapan önemli şahsiyetlere ait 250 adet mezar ve türbelerden günümüze ulaşabilen bir kısmı Murad Reis Mezarlığı'nı oluşturmaktadır.

Mezarlar arasında; Kanunî Sultan Süleyman'ın alemdarlarından Gazi Abdullah'ın mezarı ve mezar taşı, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda Rumeli Cephesi Umum Kumandanıyken 1866'da Rodos'ta vefat eden Abdülkerim Nadir Paşa, Evkaf Müdürü Salim Bey, Kaptan Abdülkerim Paşa, Boşnak Mahmud Paşa, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, İbşir Hüseyin Paşa, Sarı Abdullah, Mehmed Rami Paşa, Sadrazam Abaza Süleyman Paşa, Sadrazam Kara İbrahim Paşa, Sadrazam Abacı Ali Paşa, Hacı Necib Bey ve eşi, v.d. yer almaktadır.

Rodos Belediyesi tarafından, 1990 yılında mezarlık temizlenmiş, mezarlar sağlamlaştırılmış, burada bulunan türbelerin kapılarına kilit, pencerelere de demirler konulmuştur. Buradaki türbelerin ve mezarların mermer kitabeleri, Türk nekroloji ve nekrografi sanatının önemli örneklerindendir.²⁰

D. Murad Reis Külliyesi'nde Bulunan Yapılar

1. Murad Reis Camii

Murad Reis Camiisi, Murad Reis'in hatırasına ilk olarak Ebubekir Paşa tarafından 1622-23'te yaptırılmıştır. Kapısı üzerinde yer alan kitabesinden, Murabıt Hasan Bey tarafından 1797-98 yılında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Camiye ait Murad Reis Camisi Vakfı bulunmaktaydı. 1856 yılında meydana gelen deprem ile Eğrikapı Cephaneliği infilakında Cami de zarar görmüştür.

Kare plânlı harimi, kubbeye örtülüdür. Yakın zamanlarda tamiri yapılan minaresinin şerefe ve külâhı, alçı tezyinatlıdır. Son cemaat yeri, günümüzde ayakta değildir. İbadete kapalı olan caminin, âcilen onarıma ihtiyacı vardır.²¹

2. Canbek Giray Han Türbesi

Cانبek Giray Han Türbesi, Murad Reis Mezarlığı'nın, tam ortasında yer almaktadır. Türbe, Kırım hanlarından Canbek Giray Han'a aittir. Han, 1634'te

20 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 104-105.

21 Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2003 yılında sadece binanın onarımı ile ilgili yaptığı kesif fiyatı 80.000 ABD dolarıdır. İç dekorasyon ve minber, mahfil, döşeme, kapı ve pencere kanatları gibi elemanlarına ise 50.000 dolar keşif yapılmıştır. Toplam 130.000 dolar öngörülmüştür.

Kırım Hanlığından azledilerek, Rodos'a sürülmüş ve burada vefat etmiştir. Sandukalı mezar taşında, 15 Kasım 1636'da cumartesi gecesi Hakkın rahmetine kavuştuğu yazılıdır.

Günümüzde, türbe üzerinde bu kitabe bulunmamaktadır. Sekizgen plânlı yapı, kubbeye örtülüdür. Bakımsız durumdaki türbede, Hanın sandukalı kabri parçalanmış, mezar taşları etrafa dağılmıştır.²²

3. Havvaş Sencar Türbesi

Havvaş Sencar Türbesi, Murad Reis Mezarlığında, Canbek Giray Han Türbesi ile yanyanadır. Aslen Hamalı olan Havvaş Sencar Bey, orada çıkan bir isyan üzerine tutuklu olarak Rodos'a getirilmiş ve burada bulunduğu sırada vefat etmiştir. Türbenin kapısı üzerinde yer alan kitabesinden, 1896 tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır. Sekizgen plânlı türbe, kubbeye örtülüdür. İçinde lahit şeklindeki kaide üstünde, tabut biçiminde mermerden mezarı bulunmaktadır. Mezarın her yüzü, Arapça yazılarla bezelidir. Türbe, halen bakımsız olup, tümüyle tamir edilmesi gerekmektedir.²³

4. Mehmed Redif Paşa Türbesi

Mehmed Redif Paşa Türbesi, Murad Reis Mezarlığında, Memi Paşa Türbesi yakınındadır. Yapıda, yetmiş yaşında 1905'te vefat eden Serasker Mehmed Redif Paşa'nın bir kabri bulunmaktadır. 1834'te Bursa'da doğan paşa, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nın yenilgisi üzerine, bütün yetkileri alınarak Rodos'a sürülmüş ve burada vefat etmiştir.

Paşa bir süre vefat ettiği İpsitoz Köyü'nde bir çeşme ve bir Rumokulu inşa ettirmiştir.

Harbiye Nazırı Mehmed Redif Paşa'nın türbesi, kare plânlı olup, kubbeye örtülüdür. Kubbe geçişlerinde, kalemîşi süslemlerle bezelidir. 1974 olayları sırasında iç kısmı tahrip edilmiş, günümüzde de bakımsızlıktan ziyade, insanların yaptığı hasarlardan nasibini almıştır.²⁴

22 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 84-85.

23 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 90-91.

24 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 98-99.

5. Mehmed Şekip Paşa Türbesi

Mehmed Şekip Paşa Türbesi'nde Mehmed Şekip Paşa ile eşi Ayşe Hanım gömülüdür. Mısır devlet ricâlinden olan paşa, resmî görevlerinden çekilerek Rodos'a yerleşmiştir. Kendisi ve eşi 1909'da burada vefat ederek, bugünkü türbesine defnedilmişlerdir. Eşiyle kendisinin mezarı, mermer bir lahitte oluşmaktadır. Altıgen plânlı türbeye, üç basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Altı sütuna oturan açık türbe, kubbeye örtülüdür. Yapının örtü sisteminde, taşıyıcılarında ağır hasarlar mevcuttur. Bu nedenle, türbenin etrafından destekler konularak yıkılmamasına çalışılmaktadır.²⁵

6. Memi Paşa Türbesi

Memi Paşa Türbesi, Murad Reis Mezarlığı içinde, Serasker Mehmed Redif Paşa Türbesi yanındadır. Eser, etrafında vaktiyle yer alan zincirler nedeniyle Zincirli Dede Türbesi olarak da isimlendirilmiştir. Kitabesi olmayan yapıda, yalnızca denizci Memi Paşa'ya ait bir mezar bulunmaktadır. Mezar taşından Akdeniz'deki Osmanlı donanmasında büyük hizmetleri olan Gazi Memi Paşa'nın 1620'de vefat ettiği anlaşılmaktadır.

94

Baş taşında, “her kim ki kabrimden dua edip geçerse, dünyadan Kur'an ile göçsün” yazılıdır. Sekizgen plânlı türbe, kubbe ile örtülüdür. Girişinde kubbeli bir revakı vardır. 1958 yılında Rodos Türk Evkaf İdaresi tarafından tamir ettirilmiş, 1974 yılı olaylarında da, tahribata uğramıştır. Günümüzde, revakının içine kedi ve köpek mamaları konulduğundan, perişan durumdadır. İç kısmı bakımsız olup, mezarı da kısmen dağılmış durumdadır. Türbenin, günümüzde acilen restorasyona ihtiyacı vardır.²⁶

7. Şah Safi Türbesi

Murad Reis Mezarlığı'ndaki Şah Safi türbenin içinde kabri bulunan kişi, İran Safevî hanedanının son şahı olan Şah Sâfi'dir. Mezar taşı kitabesine göre, 1756'da vefat etmiştir. İran tahtının vârisi iddiasından vazgeçen Şah, Rodos'ta ikamet etmiştir. Şah Sâfi, adaya geldiğinde padişahlara uygun bir törenle karşılandı. Ölümüne kadarda saygı ve itibar görmüştür. Sekizgen plânlı türbe, kubbeye örtülüdür. Halen bakımsız durumda olan türbe, İtalyan döneminde Vali Mario Lago'nun emriyle tamir ettirilmiştir. Günümüzde tamamen tamir edilmesi gereklidir.²⁷

25 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 100-101.

26 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 102-103.

27 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 114-115.

8. Şahin Giray Türbesi

Türbede Şahin Giray ile Fethi Giray'a ait iki mezar bulunmaktadır. Mezar taşlarındaki yazılardan Şahin Giray'ın 1640'ta, Fethi Giray'ın ise 1663'te vefat ettiği anlaşılmaktadır. Şahin Giray, Kırım Hanı Selâmet Giray Han'ın oğludur. Meydana gelen çeşitli siyasî olaylar neticesinde, Osmanlı Devleti'ne sığınır. Ancak, Kırım hanlarının sürgün yeri olan Rodos adasına gönderilerek orada idam edilir. Şahin Giray'ın idamında, Rodos kadısı olan Elçi Sünbülzâde Vehbi Efendi bulunur.

Kırım hanı Devlet Giray Han'ın oğlu olan Fetih Giray ise, otuzdokuz yaşında eceliyle Rodos'ta vefat etmiştir. Sekizgen plânlı ve kubbeyle örtülü türbenin, önünde bulunan izlerden girişinin revaklı olduğu anlaşılmaktadır.²⁸ Türbenin, acilen onarıma ihtiyacı vardır.²⁹

III. Durum Tespiti ve Çözüm Önerileri

Bu makale Rodos Belediyesi'nin Murad Reis Tekke binasını yıkarak yerine, müzik okulu inşa etmesi nedeniyle kaleme alınmıştır. Murad Reis Mezarlığı ve Tekke binası ile mezarlık, Rodos'taki Türk toplumunun günümüzdeki mevcut varlığının ve tarihi köklerinin en önemli kanıtı ve belleği durumundadır. Ancak, meydana gelen bu olaya herhangi bir tepkide bulunulmamıştır.

Uluslararası metinlerde yapılan tanımlara göre, kültür mirası; tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değer taşıyan mimari eserler, heykel ve resim şaheserleri, arkeolojik nitelikteki elemanlar, yapılar veya yapı toplulukları, arkeolojik sitler, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri gibi insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri gibi maddî-somut eserlerden ve geleneksel, tarihi, manevi, dini, ahlaki değerler gibi gayri maddî –somut olmayan öğelerden oluşmaktadır.

Kültürel mirasın yönetimi, korumacılık anlayışı, koruma, onarma ve yenileme ve günlük yaşamla birlikte değerlendirme kavramlarını içerir. Kültür mirasının nasıl korunacağı ve nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda gerek Balkanlar'daki gerek Türkiye'deki kültür politikalarına, hukuki ve idari düzenlemelere ve uygulamaların yeniden karşılıklı protokoller çerçevesinde ele alınması zarurîdir.

Bugün ve ileriki yıllarda yapılması gereken; siyasî olaylar da tahrip edilen eserlerimizin aslına uygun bir şekilde restore edilmesi ve ayakta olan diğer

28 Neval Konuk, *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi...*, ss. 116-117.

29 Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2003 yılı onarım keşif bedeli 30.000 dolardır.

eserlerimizin de fonksiyonuna uygun bir şekilde kullanılması için öncelikle Türkiye ve diğer ülkelerin ilgili kurumlarının işbirliği içerisinde bulunmalarıdır. 1 Haziran 2005 tarihinde Kosova'daki Birleşmiş Milletler Yönetimi ile Türkiye arasında kültürel işbirliğini öngören anlaşmanın onayına ilişkin tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yasalaşması, atılan ilk önemli adımlardan biridir.³⁰

Günümüzde bütünlüğü ve kutsallığı hırpalanmış alan olan Murad Reis Tekkesi ve Mezarlığı, Rodos'un en turistik yerinde bulunmaktadır. Buradaki çalışmada alınacak ve uygulanacak temel kararların en önemlilerinden biri, bu alana artık hiçbir yeni yapının yapılmaması olmalıdır. Bu nedenle, başlatılan müzik okulu inşaatının derhal durdurulması gerekir. Çalışmaların son aşamasında, mezarların tamir edilmeleri de sağlanmalıdır.

Mezarlıkta ve Rodos'taki Türklerle yapılacak belgeleme ve incelemeler sonucunda; mevcut bilgilerin toplanması, tekedeki şeyhlerin silsilesinin ve gömülü kişilerin saptanması gerçekleştirilerek, Rodos'ta yaşayanlarla atalarının tarihî bağlantıları kurulmalıdır. Ayrıca, yapılacak bu çalışmalarla, Murad Reis Mezarlığı, Rodos'ta yaşayan Türklerin tarihlerine ve köklerine olan bağlılıklarının önemli bir göstergesi olmakla birlikte, hangi dine ait olursa olsun mezarlıklara her toplumun azami ölçüde saygı gösterilmesi gerekmektedir. Yunan makamları nezdinde Dışişleri Bakanlığımızca yapılacak girişimler sonucunda, Türkiye acilen bu inşaaata ve kültürel mirasa sahip çıkmalıdır.

Kaynakça

Kitaplar ve Makaleler

Agriantonis, Nikos. “‘İyi’ ve ‘Kötü’ Tarihi Eserler.” *Yeniden Kurulan Yaşamlar, 80. Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Aslanapa, Oktay. “Rodos'ta Türk Eserleri.” *Türk Kültürü*, XL, cilt IV. Ankara: 1966.

30 Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kosova Geçici Yönetim Kurumlarını temsil eden Birleşmiş Milletler Geçici Yönetimi arasında yapılan anlaşma, Türkiye ve Kosova'da yapılacak kültürel ve sanatsal etkinliklere iki ülkeden katılımin teşvik edilmesini öngörüyor. Anlaşma, Türkiye ile Kosova arasındaki kültürel ve sanatsal bilgi alışverişini, ortak projeler geliştirilmesini, müzeler arasında işbirliğini, arkeolojik çalışmalarda yardım ve destek verilmesini, fikri mülkiyet konusunda bilgi alışverişinde bulunulmasını da düzenliyor.

Anlaşma uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığı, Prizren'deki Sinan Paşa Cami, Priştine'deki Fatih Sultan Mehmed Cami, Priştine'deki Sultan Murat Türbesi, Prizren Kalesi ve İpek (Pec) Kızıl Camii yenileme çalışmalarına katkıda bulunacaktır. Bu kapsamda Mayıs 2005 tarihinde başlanılan Sultan Murad Hüdâvendigâr Türbesi'nin restorasyonu 31 Aralık 2005 tarihinde sona ermiştir.

Balducci, Hermes. *Rodos'ta Türk Mimarisi*. Çev. Celâlettin Rodoslu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

Bastıyalı, Mehmet. “*Rodos ve Onikadalar Tarihi*.” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Tezi, 1966’ın ilavelerle yayımlanmış şekli, t.y.

Çam, Nusret. *Yunanistan’daki Osmanlı Mimari Eserleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

Çelikkol, Zeki. *Rodos’taki Türk Eserleri ve Tarihçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986.

İnal, İbnü’l Emin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1932.

Konuk, Neval. *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy’de Osmanlı Mimarisi/Ottoman Architecture in Lesvos, Rhodes, Chios and Kos Islands*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı, SAM Yayınları, 2008.

Konuk, Neval. “Balkanlarda Osmanlı Eserlerinin Uğradığı Tahribat ve Çözüm Önerileri.” Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 8 Kasım 2006, İstanbul.

Konuk, Neval. “Bulgaristan’daki Osmanlı Eserleri Irkçı Saldırıların Hedefi.” *Stratejik Analiz*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, sayı 77 (Eylül 2006).

Konuk, Neval. “Balkanlarda Yok Olan Osmanlı Mimari Eserleri.” *Asya-Avrupa*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, sayı 3 (Temmuz 2005).

Konuk, Neval. “Üsküp Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Justinian Köprüsü mü Yapılmak İsteniyor?” *Stratejik Analiz*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, sayı 55 (Kasım 2004).

Konuk, Neval. “Balkanlardaki Osmanlı Eserlerimiz Yavaş Yavaş Öldürülüyor.” *Yeni Dönem Gazetesi*, Prizren, Kosova, sayı: 213, cilt 6 (Perşembe 25 Mart 2004).

Konuk, Neval. “400 Yıllık Osmanlı Camisi Tahrip Edildi.” *Nokta*, cilt 22, sayı 1065 (1-15 Ekim 2003).

Konuk, Neval. “Bombaların Gölgesinde Türk Eserleri.” *Nokta*, cilt 22, sayı 1058 (11-24 Nisan 2003).

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Nasuhoglu, Sadi. *Rodos (Anılar ve Tarihçe)*. Muğla: 2008.

Örenç, Ali Fuat. *Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2006.

Rodoslu, Celaleddin. *Rodos ve İstanköy Adalarında Gömülü Tarihi Simalar*. Ankara: Çankaya Matbaası, 1945.

Tansel, Fevziye Abdullah. *Namık Kemal'in Mektupları, IV, VII.-VIII. Rodos ve Sakız Mektupları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986.

Turan, Şerafettin. "Rodos ve Onikiadanın Türk Hâkimiyeti'nden Çıkışı." *Belleten*, cilt XXIX, sayı 113 (1965).

Belgeler

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Maliyeden Müdevver, Gömlek No: 14043, t.y.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Evkaf Haremeyn Muhasebe Defteri, Gömlek No: 7903, t.y.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Evkaf Defteri, Gömlek No:18051, t.y.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Cevdet Evkafı, Dosya No:343, Gömlek No: 17423, 25/Ş /1204 (Hicrî).

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Dosya No:156, Gömlek No:7780, 09/R /1212 (Hicrî).

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Dosya No:273, Gömlek No: 13950, 11/Ra/1220 (Hicrî).

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Sadaret Deavi Evrakı; Dosya No:54, Gömlek No: 99, 11/C /1268 (Hicrî).

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Dâhiliye Mektubi Kalemi, Dosya No: 2795, Gömlek No: 12, 26/Ra/13279.

Rodos'taki Murad Reis Tekkesi'nin Müzik Okulu Olması Üzerine

Murad Reis Tekke binasının genel görünüşü.

Murad Reis Tekkesi ve Türbesi'nin genel görünüşü (2007).

Murad Reis Tekke binasının ön cephesinin görünüşü (2007).

Murad Reis Tekkesi yerine yapılan müzik okulu (2009).

Murad Reis Türbesi'nin genel görünüşü.

Murad Reis Türbesi'nin iç görünüşü.

Murad Reis Tekkesi Haremlik binasının yan cephesi (2007).

Murad Reis Tekkesi Haremlik binasının yıkılmış hali (2009).

Murad Reis Mezarlığının genel görünüşü.